

El Teodor Llorente de Josep Piera

Gabriel Garcia Frasquet

Llorente va ser coronat com a poeta de València l'any 1909 en el marc de la magníficent Exposició Regional Valenciana davant l'entusiasme de més de 100.000 persones.

L'any 1936 Miquel Duran de València, el més agosarat dels poetes modernistes valencians, escrivia en un número especialment dedicat a Teodor Llorente de la revista *La República de les Lletres*: «Contribuí Llorente a resucitar la nostra llengua, a desvetllar la nostra consciència col·lectiva, a descobrir i refer el nostre patrimoni espiritual. De tots els títols que posseïa, el que més estimava era el de poeta en llengua valenciana. Teodor Llorente és, doncs, el Poeta i el Patriarca del País Valencià renaixent». I Carles Salvador, el nostre poeta més avantguardista en temps de preguerra, hi insistia en la mateixa línia: Llorente, «figura cabdal, patriarcal, del nostre ja invencible moviment literari», havia mostrat les possibilitats literàries de la llengua del poble per a iniciar «una Renaixença que de les lletres havia de passar, en pocs anys, a un renaixement polític a l'ensens que cultural». No eren lloances sorgides precisament d'uns epígons ni d'uns correligionaris, i s'estampaven en una pu-

blicació subtítulada *Quaderns de literatura, art i política*, que enfocava la realitat des d'una òptica valencianista d'esquerres, i que isqué al carrer el mateixos dies en què el Front Popular assolí el triomf electoral.

Mig segle més tard la valoració de Llorente s'havia capgirat. L'any 1988, la revista de filologia *Caplletra*, nascuda al si de l'Institut de Filologia Valenciana, publicà un número monogràfic sobre la Renaixença valenciana. En la introducció, Vicent Simbor afirmava que calia trencar tòpics com el de «l'arxirepetida identificació Llorente-Renaixença valenciana». Ara nous estudis obligaven a revisar l'origen de la Renaixença al País Valencià, que equivocadament es considerava importada perquè pràcticament Llorente se n'havia autonomenat l'iniciador arran del descobriment dels versos de Lo Gaiter de Llobregat i el mestratge de Marià Aguiló. Simbor, en canvi, adduïa com a precedents poetes neoclàssics com Escorigüela, els poemes esparsos de Antoni M. Peyrolon o de Vicent Salvà, la labor del grup romàntic sorgit al redòs de l'Escola Pia de València i l'aparició de capdavaners prerenaixencistes com Pasqual Pérez, Josep M. Bonilla o Vicent Boix. A més, reivindicava l'obra del sector progressista encapçalat per Constantí Llombart, fundador de les infraestructures necessàries perquè el moviment renaixent tinguera una major projecció social: Lo Rat Penat, els Jocs Florals, almanacs i revistes, diccionari... Així mateix, Simbor demanava que, a l'hora d'analitzar el moviment, no es menystingueren tant les publicacions periòdiques polítiques i satíriques escrites en valencià com l'abundant nòmina d'autors teatrals.

Però l'exercici iconoclasta a propòsit de l'autor de *La barraca*, abans exalçat i ara blasmat, havia començat molt abans per part d'autèntics pesos pesants de la cultura valenciana. Joan Fuster, en *Nosaltres els valencians*, parlava del fracàs social, i també literari, de la Renaixença valenciana i qualificava la seua producció, ja fóra de tema jocfloralesc o rural, com una reiteració de «bajanades d'una buidor inefable», i al seu cap de fila, Llorente, com «un virtuós en totes dues inanitats».

Alfons Cucó, en *El valencianisme polític 1874-1936*, retreia el caciquisme cultural exercit per Llorente i el seu sucursalisme provincialista i l'entusiasme

espanyolista, disfressats d'apoliticisme, que caracteritzaren la seua acció política, primer com a home del marquès de Campo en *La Opinión* i *Las Provincias*, i després com a diputat, senador i cap del partit conservador valencià a les ordres de Francisco Silvela.

Pel cantó de la sociolingüística, Rafael L. Ninyoles atribuïa a la jerarquia conservadora de la Renaixença, representant de la classe dominant valenciana, el paternalisme social, la diglòssia lingüística, la glorificació del passat i l'immobilisme satisfet del present, exemplificats pels versos llorentins:

Mes no vullau que tornen de nou los antics segles,
Puix morts estan per sempre los Jaumes i els Borrells.
.....
Dels venerats sepulcres no remogam les cendres ...

El panorama es completava amb els estudis de Sanchis Guarner sobre el sector progressista de la Renaixença, esvaït per l'hegemonia llorentiniana, i sobre el teatre valencià, menyspreat pel director de *Las Provincias* per la descurança lingüística i la manca d'esperit renaixencista. I del seu deixeble Vicent Simbor que, a més d'investigar nombrosos antecedents a l'inici oficial de la Renaixença valenciana més enllà de les cançons de Villarroya i la sinestèsia rebregada i embafofa de la llengua «més dolça que la mel», obria el ventall del concepte de Renaixença per incloure-hi també d'altres manifestacions culturals més populars fins aleshores marginades en les aproximacions al moviment.

I encara l'any 1992, en el pròleg a l'antologia *El pensament valencianista (1868-1939)*, els curadors de l'edició, Alfons Cucó i Ricard Blasco, insistien en els mateixos postulats i arribaven a atribuir, en part, al domini del grup de burgesos encapçalats per Llorente sobre institucions com Lo Rat Penat, fundada per Llombart amb un propòsit més valencianista que el que finalment assumí, les posicions anticatalanistes que adoptà el republicanisme blasquista amb l'altaveu irradiador del diari *El Pueblo*.

Com hem vist, els judicis sobre Llorente, més ideològics que literaris, eren quasi unànimement desfavorables. La publicació per l'editorial Tres i Quatre l'any 1983, de la seua poesia completa, a cura de Lluís Guarner, amb un pròleg equànime on s'intentaven ressaltar els aspectes positius del gran prohòm valencià, no havien convençut les veus més crítiques.

Un punt d'inflexió en la valoració del patriarca renaixentista és una antologia, a cura de Vicent Simbor, que aparegué l'any 1996 en la *Biblioteca d'autors valencians* d'Edicions d'Alfons el Magnànim, amb una introducció molt més matisada, que destacava alguns aspectes de la seua poesia i del seu paper fonamental en la Renaixença valenciana.

La posició actual es decanta més pels antics elogis de Miquel Duran de València que pels moderns atacs demolidors a què hem al·ludit. En el canvi d'actitud han influït, entre altres factors, els estudis de Rafa Roca, autor de la primera tesi doctoral sobre el poeta, llegida a la Universitat de València, i els estudis posteriors que n'ha publicat, que cobreixen totes les facetes de l'autor, des del seu lideratge en la Renaixença, als seus escrits polítics i la seua poesia religiosa. També, la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, l'any 2001, que per justificació institucional ha de dedicar els seus esforços a valorar els autors valencians. D'altra banda també hem de tenir en compte les constants reformulacions antifusterianes, amb un retorn a la valencianitat estricta com a una millor suposada via per al redreçament, l'autoestima i la vertebració de la societat valenciana.

Dins aquest context revisionista de la figura llorentina apareix ara una magnífica contribució a la divulgació del personatge, aprofitant l'efemèride del Centenari de la seua mort, que l'ha situat novament en el focus d'atenció pública. Es tracta de la biografia literària que hui presentem *El somni d'una pàtria de paraules*, amb què Josep Piera guanyà recentment el Premi d'Assaig Mancomunitat de la Ribera Alta.

El llibre constitueix un esdeveniment, d'una banda perquè s'hi donen la mà en un diàleg intergeneracional dos senyors de la paraula, figures eminents de les nostres lletres. I de l'altra perquè la mirada del poeta en aquest cas

ofereix una agudesia i una sensibilitat ben diferent a la d'un crític erudit o la d'un investigador consciencios i al mateix temps la pot traslladar bellament al lector perquè el seu conreu del llenguatge té una voluntat estètica. Totes dues virtuts es reuneixen en Piera que, després de bastir una obra extensa, diversa i àmpliament reconeguda al llarg de més de 40 anys, és capaç de continuar esguardant la vida amb ulls nous a la recerca constant de meravelles, i d'emocionar-se amb el descobriment impensat i d'apassionar-s'hi fins al punt de sentir-se impel·lit a compartir-lo amb els seus lectors. És el que li ha ocorregut amb Llorente i anteriorment amb Francesc de Borja, personalitats que, per diferents motius, li són pròximes. En tots dos casos s'ha hagut de capbussar en la bibliografia existent, adoptar la natura de l'esponja per assimilar-la o re-interpretar-la per a, després, dir amb una veu pròpia.

I com explicaríem que un escriptor com Piera, pertanyent a una generació de poetes profundament renovadors, que naixia sense una tradició pròpia assumida, influenciada si de cas pels autors de la Generación del 27, o de grans figures de la poesia europea com Paul Eluard, Ungaretti o Montale, o de catalans acabats de descobrir com Carles Riba, se senta atret per la figura burgesa, conservadora i, diguem-ne, *antiga* de Llorente? La clau la trobem en el paratext de Joan Fuster amb què enceta el llibre: «¿Si jo puc escriure avui aquest llibre, no és perquè els poetes “de guant” i els “d'espardenya” van fer llur feina, més bé o més malament, però positiva? I encara: jo i els qui vénen darrera meu, no som el testimoni d'una perduració i alhora d'una renovació “important”?». Per tant, es tracta d'afermar les baules de la cadena, del fil conductor d'una llengua i d'una literatura que van fent camí com a mostres d'una cultura que vol viure amb dignitat i que no es pot permetre el luxe de menystenir els seus autors, sinó que, en tot cas, els ha d'estudiar amb cura i sense prejudicis; contextualitzar-los adequadament per tal de comprendre'ls, i rescatar-ne tot allò que enriqueix la història cultural, especialment allò que pot interessar un lector actual o futur. És la labor que amb passió i encert ha dut a terme l'autor de Beniopa amb Llorente, però que anteriorment havia realitzat amb la biografia que escriví sobre Ausiàs March, amb la seua constant

divulgació dels clàssics, o, més casolanament i entranyable, amb la recuperació d'un poeta humil del seu poble, que ell batejà com l'últim romàntic: el pare Miret.

En el cas que ara ens ocupa, el de l'autor del *Llibret de versos*, la seua voluntat expansiva de compartir l'emoció que encara poden despertar els seus millors poemes el dugué a muntar un recital-concert per a l'*Homenatge a la Paraula*, que organitza anualment el CEIC Alfons el Vell. L'espectacle obtingué un gran èxit de públic i demostrà el que es pretenia: la vigència de Llorente com un clàssic valencià capaç d'atraure i captivar un lector o escoltador actual. Una impressió que s'arredonia amb la publicació d'una antologia amb la seua poesia més íntima, més musical i més senzilla, tot defugint la reiteració joc floralasca.

L'acostament que realitza Piera al patriarca de la Renaixença no és neutre. Simplement, per a ell, els arguments a favor pesen molt més que els retrets que se li podien adreçar, i, per tant, els ignora o els justifica, i, amb la seua valoració, torna a situar el pèndol de la crítica al punt més alt.

Per exemple, no posa el dit en la nafra de l'absoluta diglòssia: la utilització d'una llengua solament per als versos, habitualment d'una temàtica prefixada i amb una determinada ortografia, però invàlida per a les traduccions, per als escrits en premsa, o per a les relacions familiars o epistolars. Però en destaca la seua defensa permanent de la unitat de la llengua compartida amb catalans i illencs, tot i que amb la preferència per la denominació *llemosí* per no ferir particularitats onomàstiques.

Tampoc no censura la inanitat de l'apoliticisme de la Renaixença valenciana, tan contrari a l'impuls cívic que tingué al Principat on, a més de culminar amb grans figures com Verdaguer i Guimerà, desembocà en el catalanisme polític. Piera el justifica, d'una banda, per la ideologia del director de *Las Provincias*, que defineix com un conservador moderat en el marc de la política espanyola; i, de l'altra, per l'hostilitat que despertava dins les seues pròpies files qualsevol manifestació d'ús culte de la llengua, que consideraven perillosa per a la unitat d'Espanya.

Quant al tema de la iniciació de la Renaixença a València, és cert que hi havia alguns precedents romàntics, però no amb la consciència i la voluntat de Llorente de pertànyer a un moviment cultural que no es limitava a les terres valencianes.

Pel que fa a la fundació de Lo Rat Penat i la instauració dels Jocs Florals pel sector llombardià, Piera els n'adjudica més la idea que no la realització. Com diu: «Llorente n'assumí la presidència. Sense ell, sense el que aportava i representava –moderació, prestigi, civisme, difusió, modernitat, qualitat, poder mediàtic, amistats, relacions literàries... – la “societat d'amadors de les glòries valencianes” no hauria ni nascut; com tampoc els Jocs Florals valencians, una iniciativa ja anteriorment frustrada».

Un altre aspecte polèmic a què calia fer front era la redundància de la trilogia jocfloralasca de la Pàtria, la Fe i l'Amor, però Piera la deixa en segon terme, com un element auxiliar del discurs, perquè ell cerca la veu més clara i més íntima de Llorente. I tampoc no admet l'atribució que se li sol fer dels tòpics del paisatgisme sentimental i del *Levante feliz*, perquè aquesta paraula requereix un ús rebregat i, si de cas, ell en fou l'inventor en un exercici de modernitat. Una altra cosa són els seus epígons i la seua llarga perduració.

Després de salvar amb perícia aquests esculls, la navegació per la biografia literària de Llorente ja avança amb vent de popa.

I així el lector seguirà, amb la prosa àgil de Piera, la trajectòria vital de l'autor de *La barraca* des del seu aprenentatge literari fins al final gloriós del patriarca; i així mateix l'evolució de la Renaixença, de les seues institucions i els seus principals protagonistes, especialment al País Valencià, però també a Provença, Catalunya i les Illes. Precisament és un dels aspectes que més ha interessat el biògraf: la relació de Llorente amb Vicent Wenceslau Querol, Marià Aguiló, Víctor Balaguer, Jacint Verdaguer, Frederic Mistral, Joan Maragall, Miquel Costa i Llobera..., ja siga epistolar, amb motiu de certàmens literaris o de les visites personals que conreaven. Resulten entenedridors els llargs viatges que Llorente, ja vell i sord, realitzà per tal que no s'afebliren uns lligams que devia considerar preciosos per a la construcció del seu somni d'una pàtria de paraules.

Piera tampoc no oblida la seua labor d'historiador, especialment amb els dos volums de *Valencia. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia*. Una altra mostra del coneixement profund de la seua terra i de l'amor que li professava. Ni tampoc la de traductor de la millor poesia europea: Heine, Verlaine, Baudelaire, els romàntics francesos Victor Hugo i Lamartine, o el *Faust* de Goethe; i fins i tot de la biografia de Jaume I composta per Carles de Tortolon, un occità que escrivia en francès. Però no qüestiona que ho fera al castellà com a llengua interposada. Potser Llorente no arribà a plantejar-se traspasar aquella barrera mental? Per raó de la difusió i el mercat de les edicions?

El llibre representava un repte ambiciós, tant pel tema com per l'enfocament, i podem dir que Josep Piera ha reeixit plenament en la seua intenció de reivindicar un personatge cabdal de la història cultural valenciana que en més d'una ocasió no havia estat tractat amb justícia. Ha satisfet així la declaració d'intencions que contenien els paratextos liminars: el segon, del crític Manuel de Montoliu, que qualifica la poesia de Llorente d'«un cas modern i vivent de llatinisme en la nostra literatura». I efectivament, Piera ens el mostra convincentment com el clàssic de la bellesa humil i immarcescible en els seus millors versos. I el primer, de Víctor Balaguer: «Nosaltres evoquem els records dels nostres avis, mes no per a plorar-los ni regretar-los solsment, sinó per a ensenyar a amar-los i a ser dignes d'ells». I cal dir que Josep Piera ho ha acomplit al peu de la lletra.

BIBLIOGRAFIA

CUCÓ, Alfons, *El valencianisme polític (1874-1936)*, ed. Lavínia, València, 1971.

CUCÓ, Alfons i BLASCO, Ricard, «Introducció» a *El pensament valencianista (1968-1939)*. *Antologia*, Edicions de la Magrana, Barcelona, 1992, pàg. V-XXIII.

- DURAN DE VALENCIA, Miquel, «El poeta Teodor Llorente, iniciador, a València, de la Renaixença de l'idioma i de les lletres», en *La República de les Lletres*, núm. 7, 1936, pàg. 3-4.
- ESCARTÍ, Vicent Josep i ROCA, Rafael (eds.), *Constantí Llombart I el seu temps*, Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2005.
- FUSTER, Joan, *Nosaltres els valencians*, Edicions 62, 2a ed., Barcelona, 1964.
- GARCIA FRASQUET, Gabriel, *Literatura i societat a la comarca de la Safor (1833-1936)*, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València-Barcelona, 2000.
- «Josep Piera, escriptor de la Safor», en *Actes de la II Jornada sobre Escriptors Valencians Actuals. Josep Piera, 2011*, Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2012, pàg. 15-27.
- GUARNER, Lluís, «Pròleg» a LLORENTE, Teodor, *Poesia valenciana completa*, Tres i Quatre, València, 1983, pàg. 19-90.
- NINYOLES, Rafael L., *Conflicte lingüístic valencià*, 2a ed., Eliseu Climent ed., València, 1978.
- PIERA, Josep, *Jo sóc aquest que em dic Ausiàs March*, Edicions 62, Barcelona, 2001.
- «L'últim poeta romàntic: el pare Miret», en AADD, *Francesc M. Miret. L'últim poeta romàntic*, CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2001, pàg. 13-22.
- «La llengua literària: una història personal», en CASANOVA, Emili i GARCIA FRASQUET, Gabriel (eds.), *Els escriptors valencians i la llengua literària*, CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2009, pàg. 115-125.
- Francesc de Borja. *El duc sant*, Edicions 62, Barcelona, 2010.
- (antologador), *Poesies triades de Teodor Llorente*, «XV Homenatge a la Paraula», CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2011.
- El somni d'una pàtria de paraules (Biografia de Teodor Llorente)*, Bromera, Alzira, 2012.
- ROCA RICART, Rafael, «Estudi preliminar» a LLORENTE OLIVARES, Teodor, *Escrips polítics (1866-1908)*, Institució Alfons el Magnànim, València, 2001, pàg. 9-57.
- Teodor Llorente, el darrer patriarca*, Bromera, Alzira, 2004.

- Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*, Publicacions de la Universitat de València, València, 2007.
- «Introducció» a LLORENTE, Teodor, *Lo foc sagrat de la fe. Antologia de poesia religiosa*, Denes, Paiporta, 2010, pàg. 9-48.
- SALVADOR, Carles, «Llorente i l'idioma», en *La República de les Lletres*, núm. 7, 1936, pàg. 22-23.
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *El sector progressista de la Renaixença valenciana*, Institut de Filologia Valenciana. Universitat de València, València, 1978.
- Els inicis del teatre valencià modern 1845-1874*, Institut de Filologia Valenciana. Universitat de València, València, 1980.
- SIMBOR ROIG, Vicent, *Els orígens de la Renaixença valenciana*, Institut de Filologia Valenciana. Universitat de València, València, 1980.
- «A l'entorn de la Renaixença valenciana» i «La Renaixença al País Valencià», en *Caplletra*, núm. 4, 1989, pàg. 5-7 i pàg. 9-41.
- «Introducció» a LLORENTE, Teodor, *Poesia*, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1996, pàg. 7-35.